

je veličina Mathiezovega dela najbolj v raziskavanju inflacije, draginje, maksimalnih cen najpotrebnejših živil, delavnosti špekulantov in navijalcev cen ter zveze med vsemi temi pojavi, ki kažejo toliko analogije z dobo svetovne vojne, in med ljudskimi gibanji in strankarskimi borbami; njegova knjiga „La vie chère et le mouvement social sous la Terreur“ (1927) bo ostala klasično delo. Mnogo manj pozornosti je posvetil Mathiez v svojem glavnem delu, ki je prevedeno tudi na slovenščino, gibanjem kmeškega prebivalstva in zato vzbudi njegova zgodovina vtis, da vendar še preveč upošteva dogodke na politični površini v primeri s tendencami širokih mas. Prav ob agrarnih vprašanjih so zastavili svoje delo najnovejši raziskovalci, posebno G. Lefebvre. Morda bi se posvetil tem problemom tudi A. Mathiez, če ga ne bi nenadna smrt od kapi pri predavanju na Sorbonni prav v času njegove največje aktivnosti iztrgala znanosti in tradiciji revolucije.

Število problemov, ki nastajajo ob zgodovini revolucije, in živ interes, ki ga je vedno vzbujala pri svojih pristaših in pri svojih nasprotnikih, sta najbolj jasen dokaz vse njene veličine. Za noben drug dogodek in gibanje se ne more trditi, da bi bil v toliki meri začrtal pot, po kateri je šla ne samo Francija, ampak tudi drugi narodi kulturnega sveta.

Iz dnevnika

„O francoski pisarji“

Filip Kalan

Fine šale, veseloigra, smejoča se satira, zaljubljeno igrakanje ter lahko in tekoče pisanje so na Francoskem doma. Francoz je vljuden, dvorljiv in ustrezljiv. Zelo hitro postane zaupen, je šaljiv in svoboden v občevanju, in pomen izraza „mož dobrega tona“ ali „gospa dobrega tona“ je razumljiv samo tistemu, ki si je sam pridobil vljudno čustvo Francoza. Zelo rad je dovtipen in bo brez oklevanja kakemu domisleku žrtvoval nekaj resnice. „Bon mot“ nima pri njem tiste minljive vrednosti kakor drugod, željno se razširja in ohranja v knjigah kakor najvažnejša prigoda. Napaka, kateri se ta narodni značaj najbolj bliža, je abotnost, ali da se vljudneje izrazimo, lehkomiselnost. Važne stvari se obravnavajo šegavo in malenkosti so resen opravek. Še na stara leta poje torej Francoz vesele pesmi in je, kolikor more, dvorljiv do ženske. Ob teh opombah imam velike poroke te narodnosti na svoji strani in se postavim, recimo, Montesquieuju in d'Alembertu za hrbet, da se zavarujem pred vsakršno nevoljo.

Tako Kant o Francozih. Kako zaokrožena podoba, porečete na njegove besede. Kako uravnovešen opis! Ali da povemo isto stvar s francoskim naglasom, z domislekom George Sandove: Kako lepo je v tem opisu ponazorjena misel, da ima vsakdo napake svojih čednosti. Toda: kako ne-

zanimiva in godrnjava je vsa ta razlaga, boste nemara dodali sami pri sebi, če ste kdajkoli občudovali domiselno moč, nevsiljivo prikupnost, živo poznavanje človeškega srca, čudežno ubranost misli in besede, skratka, ves tisti svetli, iskri čar, ki se leskeče v pisariji Montesquieujevega naroda, ves tisti nepopisni nekaj, ki slove pod preprosto in — priznajmo si — neprevedljivo označbo „ésprit“.

In če ni kakorkoli nespodobno, ugovarjati enemu izmed največjih mislecev človeškega rodu, potlej naj povemo, brez vsakršne nevolje, in če hočete, spričo njegovega poroka, spričo avtorja Perzijskih pisem, da je njegov opis morda točen in pravičen, vendar pa bled in šibak, kolikor se dotika, ali bolje, sploh ne dotika francoske domiselnosti, francoskega ésprita. In še besedo, ki je po sili hvala in graja hkratu: da je ta opis nemški, kar se da nemški in nemara celo preveč.

Tu naj mi bo dovoljeno, da govorim pro domo. Usojeno nam je bilo, da smo prejeli dediščino evropske kulture zvečine iz rok Kantovega naroda, ki si o svoji romanski sosedni nikdar ni mogel osvojiti kdo ve kaj laskave predstave. Ni težko ugeniti, zakaj: nikakor ne iz apriornega odpora do nje, prej zavoljo nesrečne ljubezni, ali bolje, zaradi tihe zavesti o svoji lastni okornosti, neljubeznivosti in nepismenosti. Ta zavest je tista nepriznana bolečina, ki jo lahko zasledimo skoraj pri vseh velikih nemških pisateljih, pri tistih, ki so zares pošteno znali svoje rokodelstvo, pri takih, ki so svoj narod prav za prav šele naučili pisati užitno, zanimivo, evropsko prozo, pa naj so bili to Goethe in Schopenhauer, Nietzsche ali Thomas Mann. In v našem primeru ne gre le za nemške prevode in obdelave tujih avtorjev, ki jih je prebiral zlasti naš starejši rod; ne, tudi naš nazor o kulturnih vrednotah se je dokaj dolgo sejal malone samo skozi rešeto nemškega mišljenja in čustvovanja, nemškega kriticizma, nemške moralke. In ne bo napak, če pripominjam, da živi še danes v marsikaterem našem človeku skrivna podoba gizdavega, lehkoživega, polizanega in gladkojezičnega škrica, ki nas ga sam bog obvaruj: to je Francoz! Celo v Cankarjevem Konkordatu, se mi zdi, životari še nekaj te klavrne prikazni.

Da se razumemo: ne pravim, da je samo nemška sugestija ustvarila to naše strašilo; vsaj njen posredni vpliv pa je gotovo sodeloval, posebno v takih zadevah, ki mu velja moje današnje razmišljanje: v zadevah, kjer gre za stil, za kult besede in pisanja. Povedati hočem to, da diha naša pisarija še kaj pogosto nadušljivo in težko sapo germanske nepismenosti in da tega po navadi niti ne vemo. Kar je učeno, naj ne bo užitno; kar je krepko, naj se nikar ne čuje, in kar se govori, naj se ne piše! Tako še danes poje naša Muza, zlasti takrat, ko ubira svoje strune v kritiki in eseju. Nalašč omenjam to zvrst pisanja, kajti prav v nji se najbolj razločno kaže naša mladost in nedoraslost: saj na tihem še zmerom nismo docela prepričani, da sodi tudi taka pisarija v krog lepe besede, med tisto čarov-

nijo, ki se ji pravi proza. Okretnost, duhovitost, iznajdljivost, vse tiste čudne spretnosti, ki jih tak coprniki mora znati, te niso še pri nas prav v časteh. Je že lepo, če nas tak mož zabava, si pravimo, če komu uspe zanimivo, jasno in mikavno pripovedovati svoje misli, toda kdo ve, kako je z njim, lahko je vetrnjak in gobezdalo, gotovo je s Francoskega doma.

Toda pogledjmo si te sumljive besedovalce, ki bi jim tako radi očitali, da jim ni vse verjeti, ko jim beseda teče tako gladko in umerjeno. Ne v njihove vrhove, v njihovo vsakdanje pisanje se ozrimo. Vzemimo njihov dnevnik, njihove tednike, tisto pisarijo, ki se slej ko prej rodi iz dneva v dan, delo pritlikavcev, če hočete, tlaka pisateljske obrti, tisto, kar Schopenhauer, svest si svojega žlahtnega peresa, nekje zaničljivo imenuje delo dninarjev.

Celo tu, v tej vsakdanji družini, se nam razodeva svojstveni čar francoske pisarije. Seve, za naše pojme kaj pisana družba in kaj čudno početje. V poljudnem tedniku recimo tovariško sodelujeta navaden žurnalist in slovit profesor s Collège de France. Dva zares različna svetova v istem ozračju. In med branjem istega tednika si začudeni priznamo, da je na priliko članek o letošnji spomladanski modi zasnovan s podobno ljubeznivo brihto kakor poročilo o zadnji premijeri v Comédie Française. In potlej primer, ki kruto smeši naše običajne nazore o pravem znanstvenem delu, o katerem si na tihem še zmerom mislimo, da je zares strokovno, tehtno in temeljito šele takrat, ko je tako skrivnostno in učenjaško, da navadnemu zemljanu ni več dostopno. Tu pa se lahko zgodi, da beremo kak esej, postavim, o Racineu, o tem dolgočasnem stricu, in da je ta esej tako prikupen, pregleden in vseskozi razumljiv, da skoraj dvomimo, ali ga je v resnici napisal tisti ugledni in učenosti polni profesor, ki ga je potrdil s svojim podpisom.

Velika tradicija, boste dejali, prirojena zgovornost, izreden dar za priljudno oblikovanje svojih misli, bister pogled za človeške zadeve in dovzetnejši bralci kakor drugod. In — nekaj tiste lehkomiselnosti, da se važne stvari obravnavajo šegavo in da so malenkosti resen popravek. Velja. Vendar kaže premisliti, ali je lehkomiselnost prava beseda za tisto resnično ali pa navidezno nebrižnost, ki ne mara ostro razločevati med bagatelo in resnim opraviлом. Zakaj taka nebrižnost, kakor jo že Kant pripisuje francoskemu značaju, se vsaj na prvi pogled res kaže v pisanju teh ljudi. Le nekaj si prikličimo v spomin: anekdota, osebni spomin, vratolomni paradoks, besedna igra, tvegava razlaga tujih citatov — to so orožja, ki se jih ne le ne boji, marveč jih celo prav rad in spretno suče tudi francoski znanstvenik. Skratka, kadar Francoz stika za tako imenovano resnico, ne odreka priznanje niti takim zadevam, ki zanje velja beseda: *Se non è vero, è ben trovato*.

Torej vendar vetrnjaštvo, porečete na to. Toda vprašajmo se, ali ni često tako, da človek nima le napak svojih čednosti, marveč da ima tudi čednosti svojih napak? Mar ni mogoče, da se za lahko, tekočo in nezahtevno besedo skriva zelo trden, tehten in docela nelehkomiseln pogled na svet?

In v tem vprašanju je nemara obsežen tudi pravi odgovor. Tista nebržnost, ki se dela, kakor da ne zna razločevati med pravim in nepravim, med velikim in majhnim, med bagatelo in težavnim poslom, ta navidezna slabost francoskega duha je tista velika moč, tisti sok, tisti čudežni življenjski eliksir, ki hrani v njegovih tvorcih tehtno in globoko občuteno zavest, da se nasprotja stikajo in da so stvari na svetu relativne in da ni nepošten, kdor dvomi o fanfarah velikih kretenj in besed.

Iz te zavesti, iz tega tragičnega realizma, iz te žlahtne skepse je rasel Descartesov dvom o vsem, kar si je izmodroval človeški um, in ga privedel do zmagovitega Cogito — ergo sum; iz nje, iz te pretresljive zavesti se je porajala tista žgoča bolečina, ki je izbruhnila v Pascalovem vzroku:

Kakšna himera je človek, kakšna novost, kakšna pošast, kakšen kaos, kakšen predmet protislovij, kakšno čudo, ta sodnik vseh stvari, brezsilni zemeljski črv, čuvar resnice, kloaka lažnivosti in zablode, slava in gnus vsemirja! Kdo naj razbere to zmedo?

Ta človeška himera, to končno bitje med neskončnostjo in ničem, to čudno bitje, ki si z razumom piše zmerom nove zakone, pa vendar živi po logiki srca, ki ima svoje „*raisons que la raison ne connaît plus*“, to bitje razbira svojo usodo do konca dni v vsej svoji dvojnosti, v svojem vzvišenem dostojanstvu in v svoji okrutni siromašini. V somračnih prepadih med temnimi in svetlimi silami naše nature se bije neprestan boj za ravnotežje, za spokojnost in za mir, in na obronkih teh prepadov, koder blodi Pascalov duh, rase patos in utripa ironija, ta iskri jeziček na tehtnici dobrega in zla, in v budni zavesti o tej dvojnosti vsega človeškega početja se poraja tudi vse tisto, kar sem uvodoma imenoval domiselnost in priкупnost, poznavanje srca, ubranost misli in besede — éspřit.

Smotri francoske revolucije v bojih slovenskih kmetov

A. Poljanec

Velika francoska revolucija predstavlja po svojih množičnih nosilcih in po svojih smotrih primer dosledne meščanskodemokratske revolucije. Meščanske revolucije zategadelj, ker so smotri, ki si jih je zastavila, pomenili dokončno zmago meščanskega, kapitalističnega družbenega reda nad fevdalnim; demokratične pa zato, ker teh smotrov ni dosegla s kompromisi med plemstvom in meščanstvom, marveč z revolucio-